

שאלה: אני כבר סבא לילדים, ורק עכשיו התעוררתי לשאול. הנכד שלי שאל אותי משום מהמסתכלים בצפרניים לאור הנר של אמירת "הבדלה" במוצאי שבת? הנה אני עושה כך כבר קרוב ליובל שנים, ואף פעם לא עלה בדעתי לחקור. תעזור לי מה אגיד לנכדי. ועוד תבאר מה טעם שמברכים אז על השמים?

תשובה: הטעם שמברכים על הנר במוצאי שבת הוא מפני שאדם הראשון נברא ביום הששי למעשה בראשית. בכל הששה ימים כתוב "ויהי ערב ויהי בקר". אבל ביום השביעי, אין התורה כותבת "ויהי ערב ויהי בקר". מזה דרשו חז"ל (מדרש בראשית רבה יא פסקה ב): "ל"ו שעות שימשה אותה האורה. שנים עשר [שעות] של ערב שבת, וי"ב [שעות] של לילי שבת וי"ב [שעות] של [יום] שבת. כיון ששקעה החמה במוצאי שבת התחיל החושך ממשמש ובא. ונתירא אדם הראשון [שמא יתנפלו עליו חיות יער]. מה עשה הקב"ה? זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור [ניצוץ אש] ובירך עליה "בורא מאורי האש".

דין זה נפסק בשולחן ערוך (או"ח רצח) ושם בסעיף ג' כתוב:

(ג) נוהגים להסתכל בכפות הידים ובצפרנים:

הגה [של רמ"א]- ויש לראות בצפרני יד ימין, ולאחוז הכוס ביד שמאל. ויש לכפוף האצבעות לתוך היד שאז רואה בצפרנים עם הכפות בבת אחת, ולא יראה פני האצבעות שבפנים (זוהר פ' בראשית ובפ' ויקהל):

הוסיף השולחן ערוך:

(ד) אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, דהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת:

ביאר ה"משנה ברורה" שם (ס"ק ט-י):

"ולכך נוהגים להסתכל בצפרנים לראות אם יוכל ליהנות לאורו ולהכיר בין מטבע למטבע כמו שמכיר בין ציפורן לבשר. ועוד שהצפרנים הן סימן ברכה שהן פרות ורבות לעולם, [רבנו יונה על הרי"ף, ברכות לט ע"א - כתב שהצפרניים גדלים והולכים, מסתכלים בהם לסימן טוב שגם עם ישראל יפרא וירבה]. וגם מסתכלים בכפות ידים שיש בשרטוטי היד סימן להתברך בו. ויש לכפוף האצבעות - היינו הד' אצבעות על גב האגודל:

הרי מכאן שאנו מברכים את הקב"ה על שנתן לנו אמצעי עזר, להתגבר על החושך. אמנם בימינו יש לנו אור נפלא על ידי השימוש בחשמל. לא רק זה אלא גם כל יום השבת יש לנו אור, וגם במוצאי שבת אורות הבית דלוקים ואין לנו צורך לאש הלהבה. אבל אע"פ כן עלינו להודות להקב"ה שהמציא לנו את האש, על כל שימושיה, גם לאור וגם לבישול ולאפיה, גם לחמם בתים בחורף, וגם להתיר מתכות, וכן להלחים. הברכה על המאור הוא מפני שהוא עיקר התועלת, כי בלי ראיית עיניים ולהכיר מה שיש לידינו מסביבנו, הרי אנו מבוטלים מכל פעילות. חז"ל תקנו ברכה זו רק על האש, ולא על שום אור מלאכותי, ועלינו להמשיך בעקבותיהם ולא לברך על חשמל. [אמנם הרב בן ציון עוזיאל, הרב הראשי לישראל לפני 80 שנה, התיר לברך על החשמל במקום שאין נר, אלא שהרב עובדיה יוסף חולק עליו ואוסר]. אבל בכל זאת טוב הדבר לכיון בעת הברכה על כל התועלויות המרובות שיש לנו מהאש.

רש"י כתב (בספרו "הפרדס", עמ' כז) כי כאשר מכופפים את האצבעות לתוך כף היד, מחשיכים תחתיהן, ואח"כ פושטים את האצבעות, ורואים ההבדל מה בין האור והחושך. עד כאן דבריו. לכן צריכים כל השומעים קריאת ההבדלה ממי שאומר את הנוסח, שיתקרבו גם

הם אל הנר עד כדי שיוכלו להכיר מה בין מטבע למטבע [למרות שאינם עושים אז כך בפועל]. המהדרים נוהגים לכבות את החשמל שבחדר בעת ברכה זו, כדי שכל הנוכחים יכירו את תועלת האש.

סיכום הדברים. יש להודות להקב"ה על כל הטוב שהעניק לנו. כל משך יום השבת לא יכולנו להדליק אש. הסתפקנו במה שהיתה דלוקה מאז ערב שבת. בא מוצאי שבת והותר לנו להצית אש, ולהשתמש בה, צריכים להודות להקב"ה על חסדו. ההסתכלות בצפוניים היא להכיר בהברקה שבהן את ההנאה הזוטרת ביותר להנאה זו.

ענין הבשמים הונהג ע"י חז"ל מפני שבבוא מוצאי שבת נופלת על האדם עצבות. האדם מרים את מצב רוחו ע"י ההנאה של ריחות נעימים (ראה רמב"ם, הלכות שבת פרק כט הלכה כט). בעלי התוספות (על ביצה לג ע"ב ד"ה כי) כתבו שהאדם מרגיש צער ש"נשמה יתירה" שהיתה בו בשבת, מסתלקת ממנו.

בכל אופן, מי שאינו מרגיש "נפילה" ממה ששבת זו הסתיימה, סימן הוא שלא הרגיש כראוי את הרוממות של שבת בזמנה. זו לא היתה לו חויה נהדרת. והאדם צריך "בדק בית", לחזור ולשנן לעצמו מה היא מעלתה של שביתת בשבת. והיא, לצאת מהגשמיות וטרדות של ימות חול, ולהתעלות אל עולם שהוא אצילי ועדין.